

İSRAİL – ÇİN HALK CUMHURİYETİ ARASINDA ASKERİ TEKNOLOJİ TRANSFERİ ALANINDAKİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ

Seher BULUT* - Mevlüt BULUT **

Öz

Bu makale, iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihi arka planından başlayarak İsrail-ÇHC arasında askeri teknoloji transferi alanındaki ilişkileri ele almaktadır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin henüz mevcut olmadığı yıllarda ilişkileri ekonomi başlığı üzerinden ilerleyen iki ülkenin zamanla bu ilişkileri askeri teknoloji transferi boyutuna çıkardıkları görülmüştür. Bahsi geçen boyut zaman içerisinde ABD-ÇHC ilişkilerinde yaşanan algılama biçimlerinin farklılaşmasından doğrudan etkilenmiştir. İlerleyen süreçte daha ziyade ekonomik ilişkiler üzerinden ilerleyen ikili ilişkiler, 2013 yılında ÇHC yönetimi tarafından başlatılan Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile ayrı bir boyut kazanmıştır. Makale, İsrail'in Çin'in uluslararası arenada varsayılan yükselişinden istifade etmek konusunda niyetli olmasına rağmen, ABD-İsrail arasındaki özel ilişkiler nedeniyle İsrail tarafından bağımsız bir Çin politikasının geliştirilmesi için gerekli koşulların henüz var olmadığını iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler

ÇHC, İsrail, ABD, Askeri Teknoloji Transferi, Bir Kuşak Bir Yol

DEVELOPMENT OF THE RELATIONS BETWEEN THE MILITARY TECHNOLOGY TRANSFER BETWEEN THE PUBLIC REPUBLIC OF ISRAEL AND CHINA

Abstract

This article analyzes military technology transfer relations between Israel and PRC starting from the historical background. In the years when diplomatic relations were not available, it was seen that two countries have improved especially the economic dimension of relations. The relationship

* Dr., Araştırmacı, Ankara/Türkiye.
svd_erol@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-5962-2013

** Dr., Araştırmacı, Ankara/Türkiye.
abmbulut81@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-5493-0519
Makalenin Gönderilme Tarihi: 19.07.2019
Makalenin Kabul Tarihi: 21.08.2019
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25.10.2019
Makalenin Türü: Araştırma

have expanded military technology transfer over time. This dimension was directly influenced by the differentiation of perception patterns in US-PRC relations in the course of time. In the following years, bilateral relations, which are mostly based on economic relations, gained a different dimension with One Belt One Road Project, initiated by the PRC Administration in 2013. The article argues that although Israel is desirous to profit by international rise of China in the international arena, the conditions for the development of an independent Chinese policy have not yet been established by Israel because of the special relations between the US and Israel.

Keywords

PRC, Israel, USA, Military Technology Transfer, One Belt One Road

GİRİŞ: TARİHİ İLİŞKİLER

İpek Yolu ticareti vasıtasıyla Çin'e yerleşen Kaifeng Yahudileri ve II. Dünya Savaşı sürecinde yaşanan Yahudi Soykırımından kaçarak Çin'e gelen Yahudi göçmenler, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve İsrail arasındaki ilişkilerin tarihi boyutunu oluşturmaktadır. Çinli Song Hanedanı'nın bir zamanlar başkenti olan Kaifeng'in Yahudi nüfusunun 7. yüzyılın başlarında Orta-doğu ve İran'dan seyahat eden tüccarlar tarafından meydana geldiği ve bu dönemde 5.000 kadar Yahudi'nin Çin toprakları üzerinde yaşadığı bilinmekteydi (NBCNews,2016).

ÇHC'nin 1949 yılında kuruluşunu ilan etmesinden önce Kuomintang rejimi ve İsrail devletinin kurucu aktörleri arasındaki ilk ilişkiler vuku bulmuştur. 1940'lı yılların önemli gelişmelerinden biri olan Filistin bölgesiyle alakalı BM Genel Kurulu'nun taksim planı konusunda Komünizm-öncesi Milliyetçi Çin, çekimser yönde oy kullanmıştır. Plana dönük olarak çekimser kalan 10 ülkeden biri olan ÇHC'nin bu kararı, (Shai, 2014: 70) 3'te 2 çoğunluğun elde edilmesi konusunda İsrail açısından önemli avantajlar ortaya koymuştur. Lehte oyların çokluğu sonrasında kabul edilen Taksim Planı, Orta Doğu bölgesinin bugün içerisinde olduğu durumu şekillendiren önemli bir unsur olmuştur.

İsrail devletinin kuruluşunun ertesi günü başlayan 1948 Savaşı'nda ÇHC yönetiminin tarafsız kalması iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine engel olmuştur. Fakat birkaç sene sonra 1950 yılında kuruluşunun 100'üncü gününde İsrail'in ÇHC'yi tanıması iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesine katkılar sunmuştur. Zira bu dönemde İsrail yönetimi Orta Doğu coğrafyasında ÇHC'yi tanıyan ilk ülke olarak kayıtlara geçmiştir. İsrail'in 1948 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden sonra minimum seviyede de olsa ilişkiler devam etmiştir. Çin yönetimi mümkün olan en kısa zamanda İsrail ile diplomatik ilişkiler kurma isteğini dile getirmiş olsa da, - başka sebeplerle birlikte- Kore Savaşı'na dönük Amerika'nın aldığı pozisyon nedeniyle İsrail'de ki Amerikan yanlısı grupların muhalefeti İsrail-ÇHC arasındaki diplomatik ilişkilerin gelişmesine mani olmuştur. (Xiao, 2016: 2). Bu durumun sonucu olarak, 2 Temmuz'da İsrail kabinesi Birleşmiş Milletler'in savaşa alakalı endişelerini paylaşma kararı almıştır.

Kore Savaşı'nı da Moshe Sharett ve hükümetin diğer üyeleri Güney Kore'nin siyasi ve diplomatik olarak desteklenmesi gerektiğini ifade ederken, David Ben Gurion İsrail kuvvetlerinin daha fazla angajman ortaya koyarak BM kuvvetlerine katkıda bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Ben-Gurion'un bu teklifi her ne Bakanlar Kurulu tarafından reddedilmiş olsa da, İsrail yönetimi BM güçlerine ilerleyen süreçte sivil ve tıbbi yardımda bulunmuştur. Alınan bu karar, İsrail'in ÇHC yönetimi ile karşı karşıya gelme

ihtimalini barındırsa da, karar ile İsrail yönetimi Komünist hedeflerin karşısında durmak ve uluslararası arenada sahip olmak istediği pozisyona dair işaretler ortaya koymak istemiştir. İsrail yönetiminin BM ile birlikte hareket etmek istemesi aynı zamanda dış politik ilişkilerini sadece Batı dünyası ile sınırlandırmak istemediği ve daha geniş bir çerçevede yürütmek istediğine işaret etmiştir. Bu durum aynı zamanda, İsrail yönetiminin ÇHC ile olan ilişkilerini BM üzerinden daha geniş bir düzlemde şekillendirmesini mümkün kılmıştır (Shai, 2014: 71).

1955 Nisan ayında Endonezya, Bandung'da toplanan Afro-Asian Konferansı'nı da İsrail ve Tayvan'ı boykot etme kararı alması sonrası iki başkent arasındaki ilişkiler tekrardan sıkıntıya girmesine sebebiyet veren gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Konferans vasıtasıyla bağlarını kuvvetlendiren topluluk, aynı zamanda ÇHC ile Arap dünyası bilhassa Mısır arasındaki ilişkilerinde kuvvetlendirilmesi kararını almıştır. Bandung Konferansı'nı da Çin Başbakanı Çu En-Lay'ın Mısır ve diğer Arap ülkeleriyle olan diplomatik bağlarını kuvvetlendirmesi, Çin yönetiminin bir taraftan Arap ülkelerine yaklaşmasına sebebiyet verirken diğer taraftan doğrudan İsrail'den uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. ÇHC yönetiminin Arap ülkelere yakın olmasında ayrıca Arap ülkelerinin 1950'li yıllardan bu yana ÇHC'ye büyük ölçüde yardım etmelerinde de etkili olmuştur. 1956 yılı bu yaklaşmanın somut gelişmelerle desteklendiği ve Çin'in Mısır, Suriye ve Yemen'le diplomatik ilişkiler kurduğu bir yıl olmuştur (Xiao, 2016: 3).

1956 Süveyş Krizi sonrası ÇHC'nin İsrail'i emperyalist politikalar yürütmekle suçlaması üzerine, İsrail Komünist Partisi tarafından Çin'e karşı yürütülen ilişkiler dışında ikili ilişkilerde önemli gelişmeler yaşanmamıştır. Bu durumun gerçekleşmesinde Amerikan yanlısı tutum sergileyen İsraili diplomatların etkisi önemli derece hissedilmiştir. Zira bu diplomatlar tarafından İsrail'in Çin yönetimine karşı daha yakın ilişkiler geliştirmesi, ABD-İsrail ilişkilerine zarar verebileceği ihtimali nedeniyle tedirgin edici olarak değerlendirilmiştir. Bu algılama biçimi, İsrail ve ÇHC'nin diplomatik ilişkiler kurduğu 1992 yılı sonrasında dahi etkisini sürdürmüştür (Shai, 2014: 72).

1956 Süveyş Krizi ve 1967 Altı Gün Savaşı gibi gelişmeler, ÇHC- Arap ülkeleri yaklaşmasına sebebiyet verirken, ÇHC-İsrail ilişkilerine herhangi olumlu bir katkı sunmamıştır. Fakat ilerleyen süreçte Arap-İsrail ilişkilerinde olumlu yönde yaşanan diplomatik gelişmelerin bu anlamda bazı olumlu gelişmelere sebebiyet verdiği değerlendirilebilir. 1971 yılında 26'ncı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nı da İsrail yönetimi her ne kadar Tayland'ın ayrılması yönünde Çin'i destekler bir tutum izlemiş ve Çin yönetiminin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde sandalye sahibi olmasına destek vermiş olsa da, Çin yönetimi Arap yanlısı tutumunu devam ettirmiştir.

1977'de Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın ziyareti ve bu ziyaretin de etkisiyle 1979'da İsrail ile Mısır arasında imzalanan barış anlaşması sonrası iki ülke arasındaki ilişkiler istikrarlı bir şekilde artmıştır. Zira ÇHC yönetimi, Mısır ve İsrail arasındaki anlaşmanın barışçıl yollarla çözülmesi konusunda destek verdiğini ifade etmiştir. Bu durum, İsrail'in gerek Filistinlilerin yaşamış olduğu bölgelerde gerekse Lübnan, Ürdün'e yapmış olduğu asker operasyonlara ÇHC tarafından getirilen eleştirilere rağmen devam etmiştir. 1980'li yılların ortalarında hükümetler arası olmamakla birlikte İsrail ve ÇHC yönetimi arasındaki ekonomik ve teknolojik ilişkiler gelişmeye başlamış, karşılıklı olarak birçok görüşme gerçekleştirilmiştir.

90'lı yıllar İsrail ve ÇHC arasındaki ilişkilerin ivme kazandığı yıllar olmuştur. Bu durumun arkasında yatan sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür: **i.** 1991 yılında gerçekleştirilen Madrid Barış Konferansı'nın, İsrail ve ÇHC arasında diplomatik ilişkilerin gerçekleşmesinin önündeki engellerden biri olan Arap-İsrail meselesini çözüme ulaştırması ihtimalini barındırması nedeniyle, ÇHC yönetimi tarafından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Çin yönetimi, Arap -İsrail meselesinin çözüme ulaşması konusunda bu tarihe kadar aktif bir tutum ortaya koymasa da, Arap ülkelerinin yaklaşımlarına yakın olması İsrail-Çin ilişkilerinin seyrine olumsuz yönde etkide bulunmakta idi. Görüşmelerin başlamış olması İsrail-ÇHC ilişkilerine dolaylı olarak olumlu katkıda bulunmuştur. Bir ikinci sebep ise; **ii.** ekonomik sebepler olarak değerlendirilebilir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ABD ve Çin arasındaki karşılıklı algılama biçimlerinin değişmesi, ÇHC yönetiminin ABD ve diğer Batı ülkeleri ile geliştirmiş olduğu ticari ilişkilerin buharlaşması ihtimalini beraberinde getirmiştir. Bu durum İsrail'in, ÇHC'li yatırımcılar tarafından giderek daha cazip bir ticaret ortağı olarak değerlendirilmesi ihtimalini doğurmuştur. Burada ayrıca ÇHC tarafında kabul edilen bu değerlendirmenin İsrail tarafında da geliştiğini gözlemlemek mümkündür. Zira İsrail teknolojik gelişmişlik açısından benzeştiği ülkelerden farklı olarak, büyük bir iç pazara sahip değildir. Dolayısıyla dış pazarlara bağımlı olan İsrail yönetimi dış dünya ile ticari iletişime açık bir ülke profili çizmektedir. İki ülkenin birbiri ile yakınlaşmasının ülke menfaatleri açısından gerekli olduğu değerlendirmesinin her iki tarafta da kabul görmesinin sonucu olarak, 24 Ocak 1992 yılında dönemin Dışişleri Bakanları tarafından Pekin'de iki ülkenin karşılıklı olarak birbirini diplomatik olarak tanıma anlaşması imzalanmıştır. Pekin ve Tel Aviv'de karşılıklı büyükelçiliklerin açılması iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari bağların hızlı bir şekilde ilerlemesine sebebiyet vermiştir (Goldstein,2004).

İSRAİL-ÇHC İLİŞKİLERİNİN ÖNE ÇIKAN ALANI: ASKERİ TEKNOLOJİ TRANSFERİ VE ABD'NİN ROLÜ

ÇHC-İsrail ilişkilerinin diplomatik boyutunun gelişmesi zaman alsa da, ekonomik ilişkilerin 1980'li yıllarda hızlı bir şekilde ilerlediği görülmüştür. Dolayısıyla 1980 sonrası iki ülke arasındaki ilişkileri yönlendiren temel faktörün ekonomi alanı olduğunu söylemek mümkündür. 1980'li yıllarda bu bağlamda Çinli ve İsraili ticaret adamları tarafından karşılıklı ziyaretlerde bulunulmuş bu ziyaretler aynı zamanda iki ülke dışında başka ülkelerde de gerçekleştirilmiştir (Xiao, 2016: 4). Pekin ve Tel Aviv'de karşılıklı büyükelçiliklerin açılması sonrası 2006 yılında Çin-İsrail ticaretinin dörtte üçü Çin'in İsrail'e ihracatını içermekle birlikte 3,8 milyar dolara yükselmiştir. 2008 yılında 5,53 milyar dolara yükselen ticaret hacmi, 2013 yılında 8 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır (Shai, 2014b: 24). Ticaret hacminin artmasında ÇHC-İsrail arasındaki tarihi ilişkilerin olumsuz rezervleri olmaması ve iki ülkenin birbirine ihtiyaç duyduğu konusunda karar alıcılar arasında bir kabul olmasının etkili olduğunu ifade etmekte fayda vardır.

İlişkilerin ekonomik boyutunun ilerlemesi konusunda tarafların isteğine rağmen zamanla kapsam açısından bazı daralmalar yaşandığı görülmüştür. Bahsi geçen daralmanın yaşanmasında, ÇHC ile farklı alanlarda sorunlar yaşayan ABD'nin, İsrail – ÇHC arasındaki ilişkilerin gelişmesine mesafeli olması etkili olmuştur. Bu bağlamda askeri teknoloji transferi başlığının ön plana çıktığı görülmüştür. Fakat bu başlıkta sorunsuz bir şekilde ilerlememiş ekonomik ilişkilerin maruz kaldığı yaklaşıma benzer bir şekilde inişli çıkışlı seyretmiştir. İki ülke arasındaki askeri teknoloji transferi konusunda hangi gelişmelerin yaşandığı irdelenmeden önce öncelikli olarak ABD'nin gelişen İsrail-ÇHC ilişkilerine dönük olumsuz tutumunun altında yatan sebeplerin kısaca irdelenmesi faydalı olacaktır.

Soğuk Savaş'ın nihayete ermesi sonrası, ABD ve ÇHC yönetimi arasındaki ilişkiler giderek daha fazla olumsuz yönde seyretmeye başlamıştır. Zira Soğuk Savaşın sona ermesi sonrası ortaya çıkan tek kutuplu yapı, Amerikan politikasında bazı kaymalar ortaya koymuş ve önemli değişikliklerden biri de ÇHC yönetimi ile alakalı olmuştur. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile ÇHC, ABD'nin yeni dönem politikaları açısından tehdit potansiyeli barındıran bir ülke olarak değerlendirilmekte idi. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası ekonomik alanda ve iç politikasında sorunlar yaşayan ABD yönetiminin, Asya ve Avrupa'da ki askeri güçleri ile alakalı yeni bir değerlendirmeye ihtiyaç duyması Çin, Rusya, İran gibi ülkelerin bölgesel bir aktör olmak konusundaki cesaretlerini artırmıştır. Aynı zamanda birbirleri ile ekonomik ve siyasal ilişkilerini güçlendirmeye gayret eden bu güçlerin ittifakı, ABD tarafından dikkatle takip edilmekte idi. 11 Eylül 2001 tari-

hinde yaşanan terör saldırısı ve sonrasında yaşanan Afganistan ve Irak işgalleri ABD-ÇHC arasındaki algılama biçimleri açısından yeni gelişmeler ortaya koymuştur. (Güneş, 2009: 179). Afganistan ve Irak işgalleri üzerinden Asya kıtasındaki askeri ve siyasi varlığını revize eden ABD yönetimi, böylelikle ÇHC'nin bulunduğu bölgeye siyasi ve askeri olarak daha fazla yaklaşmış idi. Çin yönetimi yaşanan bu gelişmeleri, ABD'nin kendisini siyasal, ekonomik, askeri açıdan rakip gördüğü şeklinde değerlendirilmekte idi (Filzmaier vd., 2016: 238-242). ABD ve ÇHC ilişkilerindeki bu algılama biçimleri, İsrail yönetiminin ÇHC ile ilişkileri geliştirmek istemediği ilişkileri doğrudan fakat zamanla etkisini daha fazla gösterir şekilde olumsuz yönde etkilenmiştir.

İsrail yönetimi, bu yıllarda Çin'in en büyük ikinci silah tedarikçisi - Rusya'dan sonra- olma yönünde kuvvetli bir irade göstermiştir. (Shichor, 1998: 68-91.) İkili ilişkilerde siyasi ve diplomatik boyutun ilerletilememesi nedeniyle askeri teknoloji transferi alanını ön plana çıkaran İsrail'in önceki dönemlerde başka ülkelerle de bu alanı bir dış politika aracı olarak öne çıkardığı görülmüştür. (Kumaraswamy, 2005: 93). Bu bağlamda İsrail tarafından ÇHC yönetimine, tank haberleşmesi, optik ekipmanlar, hava araçları ve füze kullanımına ilişkin elektronik bileşenler de dâhil olmak üzere bir dizi askeri teçhizat sağlamıştır. Bu yıllarda ABD yönetimi İsrail ve Çin arasında yaşanan bu transferleri takip etmekle birlikte, gelişen ilişkilere tepki olarak herhangi bir destek veya itirazda bulunmamıştır. Zira bu dönemde, *Hughes Electronics ve Coral Space Communications* gibi ABD havacılık endüstrileri, Çin tarafından geliştirilen füze programlarında yer almakta, Haziran 1998'de ABD Başkanı Clinton, Çin ile stratejik ortaklık sözü verilmekte idi (Adelmann,2002) . ABD yönetimi bu dönemde İsrail - ÇHC arasında gelişen transferleri takip etmekte ve fazla genişlememesi için İsrail yönetimine baskılar uygulamakta idi. Fazla yoğun olmayan bu baskıların, İsrail açısından herhangi bir somut eylemde bulunulması sonucunu doğurmadığı dolayısıyla zayıf olduğu görülmüştür. Bu durum İsrail'in ÇHC ile ilişkilerini geliştirme konusunda rahatça hareket etmesine sebebiyet vermekte idi.

İlerleyen süreçte ÇHC yönetiminin ABD tarafından olumsuz bağlamda değerlendirilmesinin daha da belirginleşmesi, İsrail-ÇHC ilişkileri açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. ABD yönetimi, İsrail üretimi yahut İsrail teknolojisinden türetilmiş Amerikan askeri teknolojisi donanımlarının ÇHC'ye transfer edilmesi konusunda kaygılı olduğunu daha belirgin bir şekilde ifade etmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, İsrail- ÇHC arasındaki transferlerin giderek artmasının da etkili olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Zira 1990'lı yılların ortasında İsrail yönetimi ÇHC ile bir erken uyarı ve hava radar sistemi olarak bilinen *Phalcon* konusunda anlaşma yapmıştır.

İsrail Uçak Endüstrileri'nin (IAI) bir yan kuruluşu tarafından geliştirilen Phalcon'un İsrail-ÇHC anlaşması kapsamında, Rus IL-76 üzerinden geliştirilmesi düşünülmekte idi. Bu donanım, ÇHC yönetimi tarafından bilhassa istihbarat faaliyetlerinde kullanılması açısından değerli bulunmakta idi. ÇHC yönetimi bu şekilde Tayvan boğazı ve Güney Çin Denizi üzerindeki nüfuzunu artırma amacıyla elinde bulundurduğu uçakları modernize etmeyi amaçlamakta idi. Uçakların sağlanması karşılığında İsrail yönetiminin, 1-2 milyar dolar değerinde bir savunma sözleşmesinin sağlayıcısı olma pozisyonunu elde etmesi söz konusu olmakta idi (Barzilai,2001). Anlaşma kısa süre içerisinde, ABD-İsrail arasındaki gerilimin artmasına sebebiyet vermiştir. İsrail'in anlaşma sürecinde ABD'nin Phalcon konusundaki endişelerini fazla dikkate almayan bir profil ortaya koyması, ABD yönetimi tarafından İsrail'e verilen yıllık 250 milyon dolarlık dış yardımın bloke edilmesi kararının alınmasına sebebiyet vermiştir. ABD yönetimi tarafından alınan karar rağmen İsrail yönetiminin Phalcon konusunda ÇHC yönetimine verdiği sözü tutacağını ifade etmiştir. Bu durum, bir taraftan ABD ve İsrail'in Soğuk Savaş sonrası Asya-Pasifik üzerindeki çıkar tanımlamalarının birbirinden farklılaştığına işaret ederken, diğer taraftan İsrail yönetiminin ABD'nin bu bölgedeki çıkar tanımlamaları ile uyumlu bir politika ortaya koymak konusunda fazla çaba sarf etmediği şeklinde de yorumlanabilir.

İlerleyen yıllarda, İsrail ve ÇHC arasındaki askeri teknoloji transferi konusunda ÇHC tarafından satın alınan *Harpy* insansız hava araçları dikkat çekmiştir. Bu süreçte ABD ve Batılı müttefik ülkeler tarafından Haziran 1989 yılında Tiananmen meydanında yaşanan gelişmeler nedeniyle (Detaylı bilgi için bakınız Wong , 2009: 79-95) ÇHC'ye uygulanma kararı alınan yaptırımlar, ÇHC yönetimi gözünde İsrail ile yapılan askeri teknoloji transferlerinin önemini daha da artırmıştır. Uygulanan bu yaptırımlara düşük düzeyde tepki gösteren İsrail yönetimi, Batı menşeli teknolojinin ÇHC yönetimine ulaştırılması konusunda rol oynamıştır. İsrail'in uygulanan boykota karşı ABD ve Batılı ülkelerinden ÇHC'ye ulaşan askeri teknoloji ekipmanlarını ikame etme konusundaki yeterliliği kısıtlı olmakla beraber, boykotun şiddetini zayıflatması ve ÇHC yönetimini rahatlatması açısından önem arz etmekte idi.

Burada ÇHC ve İsrail yönetimlerinin farklı çıkar tanımlamaları üzerinden bu durumu gerçekleştirdiklerini ifade etmekte fayda vardır: Çin yönetimi gelişmiş elektronik ve bilgi toplama donanımlarına erişim konusunda yaşamış olduğu zorlukları İsrail üzerinden telafi etmek amacını taşımakta iken, İsrail yönetimi farklı faydalar sağlamayı hedeflemekte idi. Steinberg'e göre, İsrail'in Arap ülkelerine dönük potansiyel silah tedarik etme durumu sınırlı olduğu için Çin, İsrail'in mevcut yüksek maliyetlerinin üstesinden

gelebilmesi açısından önem arz etmekte idi (Steinberg, 1986:163-193, Steinberg, 2000). İsrail yönetimi ayrıca, ÇHC tarafından geliştirilen askeri ekipmanların bölgede İsrail tarafından *düşman* olarak nitelendirilen ülkelere satılmaması konusunda taahhüt almayı hedeflemekte idi.

2000'li yıllara doğru ABD yönetiminin ÇHC ile ilişkilerini daha fazla ilerletmemesi konusunda İsrail'e yönelik baskıları artmıştır. Dönemin ABD Savunma Bakanı William Cohen 2000 yılının Nisan ayında, İsrail ve ÇHC arasındaki askeri teknoloji transferi konusundaki işbirliklerini Çin'in Tayvan'a karşı askeri yeteneklerini İsrail üzerinden geliştirdiği ve bu durumun ABD'nin bölgedeki kapasitelerini kısıtladığı gerekçesiyle kınamıştır. Kongrenin baskıları, Haziran 2000'de ABD Temsilciler Meclisinde alınan silah satışına itirazlar içeren kararında açıkça ortaya çıkmıştır. Bu karar bağlayıcı olmamakla beraber ABD kamuoyunun konuya ilişkin yaklaşımını ortaya koymuştur. Bazı Amerikalı yetkililer *Phalcon* konusundaki anlaşmanın iptal edilmemesi durumunda, ABD'nin İsrail'e yönelik uyguladığı yardım ve teknoloji transferi indirimlerinin iptal edilmesi ve iki ülke arasındaki taahhütlerin azaltılması teklifinde bulunmuşlardır. Clinton yönetimi de benzer şekilde İsrail yönetimini teslimata dair taahhütlerini iptal etmeye davet etmiştir. Geline nokta ÇHC ile varılan anlaşma sürecini devam ettirmenin ABD-İsrail ilişkilerine ciddi zararlar vereceğini düşünen İsrail karar alıcıları, Kongre'nin İsrail'e yapılan mali yardımın askıya alınması konusunda yapacağı oylamadan sadece birkaç saat önce ÇHC'ye yapılması planlanan satış iptal etmiştir. Bu gelişme bir taraftan İsrail ve ÇHC ikili ilişkileri açısından doğrudan olumsuz sonuçlar ortaya koyarken (Adelman, 2002) , diğer taraftan İsrail içerisinde hükümetin dış politika yapım sürecini gerçekleştirme şekline yönelik bir tartışma meydana gelmesine sebebiyet vermiştir (Feldman, 2000: 19-20). Bu bağlamda yaşanan gelişmeler, İsrail'in ABD yönetimine karşı stratejik olarak savunmasız olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Kumaraswamy, 2005: 98). İptal aynı zamanda İsrail'in, yakın ilişkiler kurduğu ve büyük ekonomik, siyasi ve askeri faydalar sağladığı ABD'nin bu konudaki şekillendirici etkisini kabullendiğine işaret etmekte idi.

İnsansız hava aracı Harpy konusunda ise, *Phalcon*'dan daha farklı bir seyir söz konusu olmuştur. 1994 yılında ÇHC'ye ilk satışı gerçekleşen Harpy uçakları benzer şekilde 2004 ve 2005 yıllarında satılmaya devam etmiştir. Bu yıllarda Tel Aviv ile Pekin arasındaki imzalanan Harpy uçaklarının satışına ilişkin yapılan anlaşma, satışın sadece uçakların teslimi ve servisinin sağlanmasıyla sınırlı kalmayacağı aynı zamanda modernizasyonunun da sağlanacağı gerekçesi ile Amerikalı yetkililer tarafından kuşku ile karşılanmıştır.

2004 yılında daha önceki dönemlerde Dışişleri Bakanlığı da yapmış Müsteşar Tang Jiaxuan'un İsrail'i ziyaret etmesi İsrail ÇHC ilişkileri içerisinde Phalcon olayı sonrası yüksek düzeyli ilk ziyaret olmuş ve bu ziyaret ABD'nin gelişmekte olan İsrail- ÇHC ilişkilerine dair şüphelerini daha fazla artırmış ve Harpy konusundaki muhalefetini tetiklemiştir. Tayvan'ın güvenliği konusunda endişe duyan ABD yönetimi, ÇHC askeri ekipmanları arasına katılmış Harpy savaş uçaklarının ÇHC'ye gönderilmemesi konusunda taleplerini İsrail'e iletmıştır. Uçakların akıbetinin ne olduğu konusunda açıklama yapmayı tercih etmemesi nedeniyle bu uçakların ÇHC'ye ulaşip ulaşmadığı bilinmemekle birlikte, Eylül 2005 yılında İsrail Savunma Bakanlığı Genel Müdürü Amos Yaron'un istifası ile ABD-İsrail ilişkileri son yılların en büyük düşüşünü yaşamıştır (Shai,2014: 75-76). Bu istifa sonrası İsrail tarafından savunma ve çift kullanımlı (dual-use) teknolojilerin ÇHC'ye satılmaması kararı alınmıştır (Feder,2018).

İsrail ve ÇHC arasındaki ilişkilerin bu şekilde inişli çıkışlı ilerlemesinin de etkisiyle, İsrail yönetimi bu yıllarda 'potansiyel düşman' olarak nitelendirildiği Irak ve İran'a ÇHC tarafından silah satılmasına engel olamamıştır. Bu durum, ÇHC yönetiminin Körfez ülkeleri arasında devam eden karşılıklı durumlarından yararlanma fırsatını kaçırmak istemediğine işaret etmekte iken, ÇHC-İsrail ilişkileri açısından da olumsuz sonuçlar ortaya koymuştur. Orta Doğu'da ki istikrarsızlık durumu Çinli liderler arasında nadire endişe yaratmıştır. Bu bağlamda 1980 ve 1990'lı yıllarda ÇHC yönetimi Arap tezlerine yakın durarak bölgeye silah sağlayarak ticari çıkar elde etmeyi tercih etmiştir (Medeiros, 2009: 161).

2006 yılında yaşanan İkinci Lübnan Savaşı iki ülke arasındaki ilişkileri yeni bir boyuta taşımıştır. İkinci Lübnan Savaşı'nda Hizbullah tarafından ateşlendiği ifade edilen bir füze, İsrail savaş gemilerinden biri olan Hanit'e zarar vermiş ve İsrail Savunma Kuvvetleri personelinden 4 denizci hayatını kaybetmiştir. İsrail yetkilileri tarafından bu olayın yaşanmasında İran'ın etkili olduğu iddia edilmiş, olaydan önce ÇHC tarafından İran'a satılan Çin yapımı C-802 Silkworm Gemisavar füzesinin olayın gerçekleşmesine katkıda bulunduğu iddia edilmiştir. Bu gelişme sonrası İsrail yönetimi, 'devlet dışı olarak örgütler' olarak değerlendirdiği gruplara ulaşması ihtimali nedeniyle gelişmiş silahların ÇHC'ye transfer edilmesine daha mesafeli yaklaşmıştır (Shai,2014b: 27).

İSRAİL YÖNETİMİNİN BAĞIMSIZ BİR ÇHC POLİTİKASI YÜRÜTME GAYRETLERİ

2010 yılının başları, İsrail- ÇHC ilişkileri açısından bazı yenilikler ortaya koymuştur. ÇHC yönetimi bu yıllarda artan siyasi ve ekonomik gücünün

de etkisiyle İsrail'e dönük yaklaşımını değiştirmiştir. İsrail tarafından ise, benzer şekilde ülkenin gerek Filistin-İsrail meselesinde Avrupa ülkelerinden giderek artan oranda siyasi ve ekonomik baskılar görmesi, gerekse ABD-İsrail arasında yaşanan olumsuz gelişmeler ÇHC yönetimine karşı daha bağımsız bir politika takip edilmesine sebebiyet vermiştir. Bu yıllarda, İsrail yönetiminin iki ülke arasındaki siyasi-askeri ilişkiler konusunda büyük değişikliklere gidilmeden varsayılan ekonomik çıkarlar üzerinden ilişkileri geliştirmeyi tercih ettiği görülmüştür. Bu durumun yaşanmasında ayrıca ABD, Avrupa ve Avustralya'nın Çin menşeli şirketlerden teknoloji satın alınması konusunda giderek ihtiyatlı bir tutum sergilemeleri etkili olmuştur. ÇHC yönetiminin İsrail'e olan ekonomik ilgisinin temelinde gelişmiş çift kullanımlı (dual-use) teknolojilere erişimi yatmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere, İsrail'in diğer teknoloji güçlerinden farklı olarak iç pazar kapsamının geniş olmaması onu dış pazar ekonomisine bağımlı hale getirmektedir. Bu durumun etkisiyle, Çinli şirketler tarafından kritik ortaklar olarak görülen İsrail pazarı, ÇHC'li firmaların stratejik yatırımlarına açık tutulmaktadır.

Bu durum ilerleyen zamanlarda, İsraili şirketler ve Batılı ülkelerdeki emsalleri arasında giderek daha keskin bir karşıtlık durumunun ortaya çıkması olasılığını kuvvetlendirmektedir. Zira ÇHC ve İsrail arasındaki teknoloji işbirliklerinin giderek hız kazandığı aşikârdır. 2008 yılında ÇHC'de gerçekleşen olimpiyat oyunları öncesinde ÇHC yönetimi, İsrail yapımı HK1 ve HK2 uydularını İsrail'den temin etmiştir. Phalcon olayının yaşanması sonrası gerçekleşen bu alım, Çin'in ekonomik ve diplomatik ilişkileri arasında ayırım yapmak niyetinde olduğuna işaret etmiştir. Bu bağlamda ÇHC'li Huawei şirketinin İsrail'de Ar-Ge merkezleri kurması, 2016 yılında ÇHC'nin İsrail Ağ Çözümleri Şirketi Toga Networks ve siber güvenlik şirketi HexaTier'i satın alması dikkat çekmiştir. 2016 yılında Çinli yatırımcıların İsraili şirketlere olan ilgisi doruğa çıkmış 2010 yılı ile karşılaştırıldığında - 10,5 milyon ABD Doları- neredeyse 2 milyar dolarlık yatırımlar onlarca anlaşma ve projeye yatırımı yapılmıştır.

İki ülke ekonomisinin birbirini güçlü bir şekilde tamamladığı inancının karar alıcılar tarafından kabul görmesi nedeniyle ilerleyen 20 yıl boyunca iki ülke bir dizi ticari anlaşma imzalamış ve iki ülke arasındaki ticaret hacmi büyümüştür. Çin yönetimi İsrail'in Asya'da ki en büyük ticari ortağı olurken, İsrail Çin'in ABD'den sonra ikinci büyük ticaret ortağı olmuştur. Yüksek Teknoloji, Kimya Endüstrisi, İletişim, Medikal Optik ve Tarım gibi alanlarda İsrail tarafından geliştirilen teknolojiler İsrail'den ÇHC'ye ihraç edilmiştir. İsrail'in Çin'e yaptığı en büyük ihracat, ileri teknoloji alanlarında olmakla beraber İsrail şirketleri Çin pazarında gitgide çoğalmıştır. İkili ticari

ilişkileri doruk noktasına çıkararak en önemli yatırımlar 2014 yılından sonra gerçekleşmiştir. Bu tarihlerde ÇHC'li firmalar İsrail tarafından geliştirilen iki büyük altyapı projesine katılım imkânına kavuşmuşlardır. Bunlardan birincisi, Haziran 2014'te güney İsrail Aşdod'ta bulunan China Harbour Engineering Company'nin *Port Engineering Construction* projesidir. Proje, yaklaşık 950 milyon \$ yatırımla İsrail'in en büyük yatırım projelerinden biri olmakla birlikte, Çin işletmelerinin bugüne kadar deniz aşırı pazarlarda üstlendikleri en büyük liman inşaatı projesi olmuştur. (Reuters,2014). 2022 yılında tamamlanması planlanan projenin bu süre sonrasında İsrail'in güneyindeki en büyük liman olması planlanmaktadır. Bu projelerden ikincisi de, Mart 2015'te Haifa'nın yeni limanı olan Bayer'de 25 yıllık Franchise hakkı verilen Şangay Uluslararası Liman Grubu (SIPG)'dur. 2020 yılında bitmesi planlanan projenin İsrail'in en büyük deniz limanı olacağı ifade edilmektedir (XIAO, 2016: 13). İsrail-ÇHC arasındaki ticari ilişkilerin, ABD tarafından Çin'e ihracat ve savunma alanlarında yapılan sınırlamalara rağmen, tarım ve teknoloji alanlarından çıkarılarak başka alanlara da yayılması ve böylelikle 10 milyar dolar seviyesine çıkarılması amaçlandığı bilinmektedir (Shai,2014b: 54).

İSRAİL- ÇHC İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN BÖLGESEL GELİŞMELER

Bu noktada akla gelen önemli sorulardan bir tanesi, İsrail ve ÇHC arasında bir önceki başlıkta tartışılan işbirliklerinin derinleştirilebilir olup olmadığıdır. Bu noktada belirleyici hususlardan bir tanesi, ÇHC'nin İsrail sanayi sektörüne yönelik ilgisini artırmasının, İsrail'deki Çin yatırımları ve Çin'in İsrail altyapı projelerine katılımı gibi konular İsrail ulusal güvenlik çıkarlarının bazı yönlerden tehlikeye girmesi ihtimalini barındırmasıdır (Jaipragas, 2018). Bu durum kamuoyu tartışmalarına da açık bir şekilde yansımaktadır. Tartışmaların bir boyutunu oluşturan ulusal güvenlik endişeleri, ÇHC'nin siyasi pozisyonuna, hedef ve çıkar tanımlamalarına dayanmakta olup İsrail çıkarları ile eşleşmediği fikrini ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda Çin'in Orta Doğu'ya ilgisinin sebepleri enerji ihtiyacı ve bölgedeki ABD'nin baskınlığını dengeleme arzusunun kaynaklandığı ifade edilmektedir (Evron, 2016: 17). Çin'in ayrıca gerek İran'la içerisinde bulunduğu yakın ilişki gerekse Arap-İsrail ve Filistin-İsrail meselelerinde Arap yanlısı bir tutum izlemesi kamuoyunun ÇHC'nin İsrail ile farklılaşan çıkarları olduğunu savunan aktörlerin tezlerine yeni argümanlar sunmaktadır.

Burada ÇHC-İsrail arasında yaşanan gelişmeleri aynı zamanda ÇHC yönetimi tarafından takip edilen 'yeni' Orta Doğu politikası ile ilişkilendirmek mümkündür. Zira 2000'li yıllara kadar 'uzak' bölgelerde bulunan ülke-

lerle olan ilişkilerinde pasif yönde bir politika takip etmeyi tercih eden Çin yönetiminin, 2000'li yıllarda bu politikasına ivme kazandırma gayreti içerisinde olduğu görülmektedir. Orta Doğu bölgesini de kapsayan bu yeni anlayış çerçevesinde, ÇHC yönetimi bir taraftan enerji ihtiyacı ve pazar arayışının güvenceye almayı amaçlamakta, diğer taraftan uluslararası düzenin oluşumu ve bölgesel çatışma alanlarında daha aktif bir aktör olarak konumlandırma gayreti içerisinde olduğu görülmektedir (Scobell ve Nader,2016: 7). 2002 yılında daimi bir Ortadoğu temsilcisi tayin etmesi, 2003 yılında Çin-Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi Forumu ile 2004 yılında Çin-Arap Forumu'nu teşekkül ettirmesi gibi gelişmeler ÇHC'nin Orta Doğu'da ki etki alanını tekrardan kurguladığı yönündeki değerlendirmeleri kuvvetlendirmiştir. Bu süreç içerisinde dikkat çeken husus, bölgedeki gelişmeler konusunda bu zamana kadar tam olarak İsrail yanlısı bir yaklaşım ortaya koymayan ÇHC yönetiminin İsrail-ABD ittifakı bağlamında ortaya konulan yaklaşımlara karşı tam olarak nasıl bir pozisyon alacağıdır (Bu konudaki bazı tartışmalar için bakınız Ben-David 2013, Feitelson 2013, Halevy 2013, Lichtmann,2014).

ÇHC yönetiminin 2000'li yıllarda Ortadoğu'da baş gösteren gelişmelere karşı politikasını eski davranış kalıpları üzerinden *müdahil olmamak* şeklinde değerlendirdiği de görülmüştür. ÇHC yönetiminin ortaya koyduğu bu davranış biçimi, yönetimin yaşanan gelişmelere dönük ortaya konulan uluslararası hukuk çerçevesi dayanaklarına dair kuşku duyduğuna işaret etmektedir. Bu durumun en önemli örneklerinden bölgesel yapı üzerinde oldukça etkili olan 2003 Irak Savaşı bağlamında yaşanan gelişmelerdir. Zira 2003 yılında ABD önderliğinde tarafından Irak'a karşı yürütülen operasyonlar uluslararası kamuoyunu ikiye bölmüştür. ABD'nin bu süreçte demokrasi götürmek amacıyla ortaya koyduğu siyasi hedef ve bununla bağlantılı olarak rejim değişikliğinin zorla gerçekleştirilmesi bazı yorumcular tarafından hukuk kuralları ile bağdaşmadığı ve yasadışı olduğu ifade edilmiştir (Wheatley, 2006 : 532). Bu bağlamda 1483 (2003), 1511 (2003) ve 1546 (2004) gibi BMGK kararlarının rejim değişikliğinin gerçekleştirilmesine yasal çerçeveye kazandırılması konusunda enstrümantalize edilmesi bazı aktörler tarafından endişe ile karşılanmıştır. Bu aktörlerden biri de BMGK daimi üyesi ÇHC olmuştur. ÇHC S/2002/1441, S/2003/1511 sayılı önergelere olumlu yönde oy verirken bilhassa S/2003/1511 sayılı teklifin güç kullanımını öngören kısmını tam anlamıyla desteklemediğini belirtmiştir. ÇHC'li yetkililer politik bir çözümün ve barışçıl bir uzlaşmanın yürürlüğe girmesi çağrısında bulunmakla beraber, ABD öncülüğünde Irak'a karşı gerçekleştirilen operasyonlara ciddi bir karşılık ortaya koyamamıştır. Bu durum bir taraftan ÇHC'nin somut bir politika ortaya koyma konusunda gerekli enstrüman ve

siyasi yeteneklere sahip olmaması ile alakalı iken, diğer taraftan bu politikaları ortaya koymak konusunda gereken angajmanları ortaya koymak konusunda hızlı adaptasyonlar geliştirmek istemediğine işaret etmiştir.

2011 yılında Arap Baharı'nın başlaması sonrası ÇHC tarafından ortaya konulma gayreti içerisinde olan bu yeni yaklaşımı hangi ölçüde uyguladığına dair yeni bulgular içermektedir. Arap Baharı sürecinin Suriye'ye sıçraması sonrası ÇHC yönetimi Suriye'ye bir elçi göndererek Esad yönetimini ayaklanmalara yönelik barışçıl bir siyaset izlemesi konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Ayrıca Batılı aktörlerin Birleşmiş Milletler'e (BM) sunduğu Suriye yönetimine karşı askerî güç kullanma ve yaptırım uygulama kararlarına karşı çıkmıştır (Olimat, 2014: 229). Süreç içerisinde krizle ilgili Kasım 2011'den Eylül 2013'e kadar masaya getirilen yedi BMGK önergesi içerisinde üçünün aleyhinde oy veren ÇHC yönetimi 2042, 2043, 2059 ve 2118 sayılı kararlarla alakalı olarak olumlu oy vermiştir. Bu kararlar içerisinde 2042 ve 2043 sayılı kararlar dönemin BM Özel Elçisi Kofi Annan'ın Altı Maddelik Barış Planı'nın uygulanması ve ateşkesi denetleyecek gözlemcilerin görevlendirilmesiyle alakalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bu iki kararın güç kullanımı yetkisi veya tehdidine dair olmaması ve Suriye yönetimine karşı herhangi bir yaptırım uygulanması ile alakalı olmadığıdır. Bu durum, ÇHC'nin müdahale etmeme ilkesine dair pozisyonunu koruduğuna işaret etmekle beraber, ÇHC'nin ortaya çıkan birçok gelişmeye rağmen krize dair sorumluluk alma konusunda çekinceli olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Suriye yönetimine karşı yaptırımların uygulanmasını öngören üç tasarıyı veto eden Çin yönetimi, her ne kadar krizin çözümü için sorumluluk alma hususunda çekingen davranırsa da, gelişmelerin ulaştığı sonucun ortaya çıkmasında birebir etkili olmuştur. Bu bağlamda ÇHC'nin Ortadoğu'daki stratejik ve ekonomik etkisinin arttığını göz ardı etmek mümkün gözükmemektedir. Fakat bu etkinin gerek içerik ve kapsamı gerekse diplomatik, ekonomik ve sosyal boyutu tartışılmaya açık bir profil ortaya koymaktadır. Zira ÇHC her ne kadar daha etkili bir politika takip eden bir görüntü ortaya koysa da, yönetimin *müdahale etmeme* prensibini terk ettiğini ve *koruma sorumluluğu* düsturunu benimsediği sonucuna varmak için yeterli argümanlar bulunmamaktadır. Çin'in bu bağlamda herhangi bir önceden tanımlanmış diplomasi ve siyaset üslubu çerçevesinde bu gayretlerini ortaya koymadığı aksine kendine has bir tarz izlemekte olduğu aşikârdır. Buradan hareketle ÇHC yönetimi koruma sorumluluğu anlayışını ve bölgedeki somut çıkarlarını dengeleme siyasetini izlediğini ifade etmek daha isabetli olacaktır.

Suriye Krizi bağlamında sahada etkili olan güçler arasında bölgesel koşulların şekillendirilmesi konusundaki gelişmeler ÇHC yönetimi açısından

da bazı yenilikler ortaya koymaktadır. Suriye Krizi'nin ortaya koymuş olduğu mevcut konjonktür birçok ülke gibi ÇHC yönetimi içinde gelecekteki ekonomik ilişkiler için sahada görünür olma zorunluluğu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Suriye Krizi'nin sona ermesinin ÇHC yönetimine Suriye'nin yeniden inşası konusunda önemli bir alan açtığı ifade edilmektedir. Dünya Bankası tarafından yeniden inşası için yaklaşık 400 milyar dolar gerekli olan Suriye'de bu ihtiyacın sadece tek bir ortak tarafından karşılanması mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda etkinliğini artırma gayreti içerisinde olan ÇHC yönetimi Suriye'ye ve ittifak ettiği güçlere karşı yaptırımlar uygulayan AB ülkeleri ve ABD'den daha fazla alan bulmakta idi. (Pauley, 2018). Bu durumun bir yansıması olarak 15 Eylül 2018 tarihinde Suriye'de gerçekleşen 60. Uluslararası Şam Fuarı'na 60'dan fazla Çinli firmanın katıldığı görülmüştür.

Bu bağlamda öne çıkan olgulardan biri de *Bir Kuşak Bir Yol*¹ projesidir. Proje ile yatırım ve kalkınma planları ortaya koyan ÇHC için Suriye'nin Akdeniz ile sahip olduğu coğrafi yakınlık nedeni ile sunmuş olduğu fırsatlar nedeniyle göz ardı edilemez bir ülke olduğu aşikârdır. Bu gerçek üzerinden hareket eden ÇHC yönetiminin Esad yönetiminin desteği ve *Bir Kuşak Bir Yol* projesi aracılığıyla, Şam'ı Çin- Orta Asya-Batı Asya ekonomik koridoruna bağlamak istemesi muhtemel gözükmemektedir. Çin yönetiminin , 9 Ekim'de Lübnan'ın Trablusşam limanında 10 bin konteyner taşıma kapasitesine sahip bir konteyner gemisi ile, Pekin ile Suriye-Lübnan sınırına 30 km'den daha yakın bir liman arasında bir nakliye hattını açması bu durumun gerçekleştirilebilir olduğuna işaret etmektedir. 10 Ekim'de ÇHC yönetiminin Suriye'nin önemli bir limanı olan Lazkiye'de 800 elektrik jeneratörü bağış yaptığını ilan etmesi, ÇHC yönetiminin yeniden yapılanma ve altyapı geliştirme projelerinde etkisini artırdığına işaret etmektedir. Öte yandan ABD tarafından Suriye'ye uygulanan yaptırımlar ve Batılı aktörlerin sahadaki etkinliklerinin azalması, ÇHC'nin mevcut potansiyellerini ortaya çıkarmasına olumlu katkılar sunmaktadır.

¹ ÇHC yönetimi, küresel rekabet alanını çeşitlendirmek amacıyla 2013 yılında yeni bir proje gündeme getirmiştir. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2013 Eylül ayında Kazakistan ziyaretinde duyurduğu *Bir Kuşak Bir Yol* projesi Xi Jinping'e göre, her ülkenin kendi ekonomik kalkınma stratejileri, planları ve amaçlarının beraberce tartışabileceği bir platform niteliği taşımaktadır. Kamuoyunda aynı zamanda 21. Yüzyılın İpek Yolu Projesi olarak ta adlandırılan proje bağlamında, iki farklı hattın oluşturulması planlanmakta olup bu hatların birinin kara diğerinin deniz yolu üzerinden inşa edilmesi planlanmaktadır. İnşa edilmesi düşünülen hatlardan ilki Çin, Orta Asya, Rusya ve Avrupa'yı karadan birbirine bağlayacak hattır. Bu hattın demir yolu, kara yolu, liman, havaalanı ve diğer altyapı projeleri olarak inşa edilmesi planlanmaktadır. İkinci hat ise Çin, Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve Akdeniz'i birbirine bağlayacak olan deniz yolu hattıdır (Karagöl, 2017:2). Toplamda 71 ülkeyi kapsayan proje ile farklı bölgelerdeki ülkeler arasındaki kara, deniz, demir yolu entegrasyonunun sağlanması ve mevcut ticaret yollarına alternatifler oluşturulması hedeflenmektedir (Kuo ve Kommen-da,2018).

ÇHC yönetiminin Suriye Krizi bağlamında ortaya koyduğu siyasetin İsrail açısından dikkat çeken bir diğer kısmı da , ÇHC'nin 1980'li yıllardan beri İsrail tarafından 'düşman' olarak tanımlanan İran ile geliştirme gayreti içerisinde olduğu ilişkililerdir. İsrail tarafından kriz ile beraber sahadaki görünürlüğüne daha fazla artırdığı iddia edilen ÇHC-İran arasında gelişen ilişkiler, İsrail tarafından dikkatle takip edilmektedir. Nitekim, Haziran 2018 tarihinde ÇHC'de gerçekleşen ilk Suriye konulu konferansta da ÇHC-İran ilişkilerinin geldiği nokta dikkat çekmiştir. Konferansta Çinli katılımcılar, İsrail'in Suriye ihtilafından kaynaklanan potansiyel yayılma konusundaki güvenlik kaygılarını açık bir şekilde ifade etmişlerdir (The Washington Institute,2018). 1980'li yıllardan bu yana İran ile geliştirme gayreti içerisinde olan ÇHC yönetimi 2000 yılında iki ülke arasındaki ilişkileri 'Stratejik Ortaklık' olarak tanımlamıştır (Scobell ve Nader, 2016:12). ÇHC yönetimi İran'ın 1950'lerden beri devam eden nükleer programını desteklemiş ve uluslararası sistemde kendisine bu konuda yapılan baskıları hafifleten bir aktör olarak değerlendirilmiştir (Yoram,2016: 17). ÇHC İran açısından aynı zamanda önemli bir pazar ve tedarikçi işlevi görmektedir (Alperen, 2018:1-17). Burada ayrıca, ÇHC-İran ilişkileri ABD ve İran'ın birbirine karşı duydukları güvensizlik (Yorulmaz,2012: 201) nedeniyle ÇHC açısından her daim farklı bir yere sahip olduğunu ifade etmekte fayda vardır. ABD'li politika yapımcılar bu dönemde İran'ı bölgesel istikrarsızlığın ana kaynağı olarak görmelerine rağmen ÇHC yönetimi karşılıklı ticaret ilişkilerine dayanarak İran'la istikrarlı ve dostane ilişkiler aramışlardır. Burada ABD tarafından ortaya konulan bu yaklaşımın İsrail tarafından da paylaşıldığını ifade etmekte fayda vardır.

SONUÇ

Bu arka plandan anlaşılacağı üzere, Soğuk Savaş sürecinde İsrail-ÇHC ilişkilerinin önemli bir boyutunu Orta Doğu bölgesinde yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelere dönük İsrail tarafından geliştirilen politikaların ÇHC tarafından nasıl karşılandığı olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte tarafların farklı hedef ve beklentiler çerçevesinde birbirleriyle yakınlaşmaya dönük tavır sergiledikleri görülmüştür. İsrail yönetimi bu yakınlaşmayı, iki ülkenin Orta Doğu'da yaşanan gelişmelere dönük yaklaşımlarının da benzeşmesi boyutuna yükseltme yönünde çaba sarf etmiştir. Bu bağlamda, İsrail yönetiminden farklı aktörlerin ÇHC ziyaretlerinde İsrail'in Orta Doğu politikalarının haklılığını anlattıkları ve destek talep ettikleri görülmüştür. Bu ziyaretlerde ayrıca ikili arasında ilişkilerin sanayi, tarım ve ticaret dallarında çeşitlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. ÇHC yönetiminin bu talepler konusunda ortaya koyduğu yaklaşım, Filistin sorununda geleneksel Arap

pozisyonuna desteklemekle birlikte, İsrail ile ilişkilerini farklı alanlarda daha üst seviyeye çıkarmak yönünde olmuştur. Bu alanlar içerisinde askeri teknoloji transferi alanı başlangıçta hızlı bir ilerleme potansiyeline sahip olsa da, İsrail – ABD arasındaki güvenlik ilişkilerinin hassas alanlarına dokunması nedeniyle zaman içerisinde zayıf kalmıştır. Bu bağlamda İsrail yönetiminin, Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika stratejisi içerisinde ABD'nin İsrail açısından ortaya koyduğu ekonomik, siyasi ve askeri avantajları göz ardı etmediği ve bu alanları ciddi bir meydan okumaya maruz bırakmak istemediği görülmüştür. İsrail yönetimi her ne kadar ilişkilerin bu yönünü geliştirmenin kendi menfaatleri açısından büyük kazanımlar sağlayacağına farkında olsa da, bu bağlamdaki potansiyel gücünü mevcut siyasi ilişkileri bağlamında daha fazla enstrümantalize etmeye yanaşmamıştır. Bu bağlamda İsrail yönetiminin ÇHC yönetimi tarafından alınmak istenen bazı inisiyatifler konusunda çekingen davrandığı görülmüştür. Bu durum iki ülke arasındaki güven unsurunun kuvvetlenmesinin önüne geçmektedir. 2010 yılı sonrasında İsrail yönetiminin ÇHC'nin uluslararası arenada sahip olduğu yeni rol nedeniyle İsrail yönetimi, ÇHC ile ilişkilerini gözden geçirmek adına bazı zorluklarla karşı karşıya kalmakla beraber oportünist bir politikayla iki önemli güç olan ABD ve ÇHC arasında manevralar yaparak çıkarlarını artırmaya gayret etmektedir.

Bir taraftan Çin ile olan ilişkilerini geliştirme diğer taraftan ABD ile olan hukukunu ihlal etmeden ortak çıkarlar geliştirmeye yönelik içerisinde kaldığı bu ikilem içerisinde İsrail yönetiminin ilişkilerin ekonomik boyutuna odaklanmayı seçtiği görülmektedir. Bu bağlamda İsrail'in önemli doğal kaynaklar elinde bulundurmamasına rağmen, Çin yönetimine, sanayi ve akademik alanlardaki iş birlikleri yoluyla ileri teknoloji sistemlerine erişim olanağı sunma imkânları sunma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Diğer taraftan İsrail'in Çin'in kıtalararası kara taşımacılığı ağının bir parçası olmaya ve İsrail-ABD-Çin üçgeni içindeki alanını genişletmeye destek olduğu göze çarpmaktadır. Fakat burada İsrail'in bu bağlamda hedeflediği amaçları gerçekleştirme becerisinin çok kolay olmadığı ve bazı zorluklarla karşı karşıya olduğunun altını çizmekte fayda vardır. Sonuç itibari ile İsrail açısından Çin ve ABD arasında yaşadığı ikilem sıfır toplamlı bir durum ortaya çıkarmaktadır. İsrail Çin'e yaklaştığında ABD ile olan ilişkileri sekteye uğramakta benzer şekilde ABD ile olan hali hazırdaki ilişkileri de Çin ile daha fazla yakınlaşmasına fırsat tanımamaktadır.

Tüm bu nedenlerden dolayı, İsrail'i çevreleyen temel çıkarlar ve kısıtlamalar değişmediği sürece, ABD ile Çin arasındaki işbirliği kabiliyetleri sınırlı gözükmektedir. Buradan hareketle, İsrail'in ÇHC ile olan ilişkilerinde siyasi ve ekonomik boyutu birbirinden ayırmasının mümkün olduğunu

söylemekte güçtür. İsrail'in bu tutumu, ÇHC ile olan ilişkilerinde zamanla Çin'in diğer alanlardaki çıkarlarını göz ardı etmesine yol açabileceği gibi, ÇHC yönetiminin İsrail'e olan güvenini erozyona uğratması da muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- Adelman, Jonathan (2002). The Phalcon Sale to China : The Lessons for Israel, Jerusalem Center for Public Affairs, Jerusalem Letter, 473, 01.03.2002.
- Alperen, Ümit (2018). Reel Politik Düzlemde İran-Çin İlişkileri. İran Araştırmaları Merkezi. Online, https://www.iramcenter.org//d_hbanaliz/Reel_Politik_Duzlemde_Yran-Cin_YliYkileri.pdf, Erişim Tarihi: 11.01.2019.
- Barzilai, Amnon (2001). The Phalcons Didn't Fly, Ha'aretz, 28.12.2001.
- Ben-David, Amir (2013). Halevy Warns against China Involvement in Railway to Eilat, YNET, 10.04.2013.
- Chen, Yiyi (2012). China's Relationship with Israel, Opportunities and Challenges: Perspectives from China, Israel Studies, 17(3), 1-21.
- Evron, Yoram (2016). Israel's Response to China's Rise : A Dependent State's Dilemma, Asian Survey, 56(2), Mayıs, 2016.
- Feder, Roi (2018). China and Israel in the Belt and Road Initiative, The Diplomat, 19. 09.2018.
- Feitelson, Eran vd., (2013) The Train to Eilat: Examination of Project Rationality, Shasha Center for Strategic Studies, The Hebrew University of Jerusalem, 87-101, 2013.
- Feldman, Shai (2000). China's Security: Implications for Israel, Strategic Assessment, 2/4, Şubat.
- Filzmaier, Peter; Geweserler, Leonore, Höll, Otmar ve Mangott, Gerhard (2006). Internationale Politik, UTB Verlag, Wien.
- Goldstein, J. (2004). The Republic of China and Israel 1911-2003, Israel Affairs, No.1.
- Güneş, Ergin (2009). Yeni Yüzyıldaki Çin-Amerika Rekabeti. Toplum ve Demokrasi, 3 (6-7), Mayıs Aralık, 175-188.
- Halevy, Efraim (2013). Before Being Tempted by China, YNET, 28.12.2013.
- Independent (2017). China's tech money is Israel bound as US appeal wanes, Julie Zhu ve Tova Cohen, 11.05.2017.
- Jaipragas, Bhavan (2018). South China Morning Post, Mike Pence to unveil rival to 'dangerous' belt and road initiative at APEC summit, 15.11.2018.
- Karagöl, Erdal Tanas (2017). Modern İpek Yolu Projesi, SETA Perspektif, Sayı: 174, Mayıs.
- Kumaraswamy, P.R. (2005). Israel-China Relations And The Phalcon Controversy, Middle East Policy, 12(2), 93-103.
- Kuo, Lily ve Kommenda, Niko (2018). What is China's Belt and Road Initiative?, 30.06.2018.
- Lichtman, Moshe (2014). Tnuva Sale Could Perpetuate Its Monopoly, Globes, 11.05.2014.
- Medeiros, Evan S. (2009). China's International Behavior: Activism, Opportunism, and Diversification. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2009. <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG850.html>
- NBCNews (2016). Chinese Kaifeng Jews Seek New Lives in Israel, 01.03.2016.

- Olimat, Muhamad S. (2014). *China and the Middle East Since World War II*, New York: Lexington.
- Pauley, Logan (2018) Why an end to the war in Syria gives China an opportunity to extend its influence, *South China Morning Post*, 14.10.2018.
- Pollock, David (2018). *Iran, Israel, Syria, and the U.S.: Views From China*. The Washington Institute, 06.06.2018.
- Reuters (2014). *China Harbour Engineering subsidiary to build new port at Ashdod in Israel*, 23.06.2014.
- Aron, Shai (2014). *China and Israel, Relations and Future Prospects*, *ASPJ Africa & Francophonie - 2nd Quarter*, 66-86.
- Shai, Aron (2014b). *The Evolution of Israeli-Chinese Friendship*. The S. Daniel Abraham Center for International and Regional Studies, Research Paper No:7, July.
- Shichor, Yitzak (1998). *Israel's Military Transfers to China and Taiwan*, *Survival*, 40 (1), Spring 1998, 68-91.
- Scobell, Andrew ve Nader, Alireza (2016). *China in the Middle East. The Wary Dragon*. Rand Cooperation.
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1229/RAND_RR1229.pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2019.
- Steinberg, Gerald M. (2000). *A Sordid Affair*, *Jerusalem Post*, June 23, 2000.
- Steinberg, Gerald M. (1986). "Israel," in *Arms Production in the Third World*, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Stockholm: Taylor and Francis.
- Wheatley, Steven (2006). *The Security Council, Democratic Legitimacy and Regime Change in Iraq*, *The European Journal of International Law*, 17 (3), 531-551.
- Wong, Gerrit W. (2009). *Tiananmen: Causes and Consequences*, *The Washington Quarterly*, Winter, 79-95.
- Xiao, Xian (2016). *The "Belt and Road Initiative" and China-Israeli Relations* *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 10 (3), 1-23.
- Yorulmaz, Murat (2012). *Nükleer Güç ve Güvenlik Sorunu Bağlamında İran ve ABD*, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 201-218.